

Правата на човека в България през 1996 г.

Съдържание:

Ратифициране на международни инструменти за човешките права, законодателни промени, засягащи човешките права
Независимост на съдебната власт и справедлив процес
Свобода на изразяването, свобода на медиите
Свобода на сдружаването и мирното събрание
Свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията
Изтезания, малтретиране, свръхупотреба на сила от правоприлагащите органи
Неприкосновеност на личния живот, жилището и кореспонденцията
Условията в местата за лишаване от свобода
Смъртно наказание, извънсъдебни екзекуции и "изчезвания"
Защита на малцинствата, проблеми на гражданството, агресивен национализъм и ксенофобия
Политическо убежище, права на чужденците, събиране на семейства
Свобода на придвижване
Свободни и честни избори

През цялата 1996 г. България бе управлявана от правителството на Българската социалистическа партия (БСП) начело с г-н Жан Виденов. В парламента БСП притежаваше стабилно мнозинство след спечелването на парламентарните избори през декември, 1994 г. В края на годината това правителство подаде оставка и в страната настъпи за един сравнително продължителен период правителствена криза, съпроводена с масови улични протести срещу досегашното управление.

1996 година бе по всеобща преценка една тежка година за България. Икономическата, финансова и банкова криза, високата инфлация, депресията и безработицата и съпътстващият ги рязък спад на доходите отпавиха сериозни предизвикателства към институциите на държавата, но преди всичко към обикновените хора и особено към онези социални групи, които по различни исторически, културни и политически причини са по-зле приспособени към условията в българското общество или са обект на различни форми на дискриминация. Кризата засегна финансовото и организационното състояние на всички държавни институции, включително и на правораздаването, където предизвика различни по форма и тежест нарушения в процеса на осъществяване на правосъдието.

Ратифициране на международни договори за човешките права, законодателни промени, засягащи човешките права

Както през 1995, така и през 1996 г. в България, с малки изключения, не бе реализиран почти никакъв прогрес в човешките права. Не бяха подписани и ратифицирани никакви международни договори, свързани с човешките права, а положението със спазването на вече поетите международноправни задължения в много отношения се влоши. В законодателния процес вътре в страната се проявиха в редица случаи негативни тенденции, някои от тях влизали в очевидни противоречия с Конституцията и международното право. Сред положителните изключения следва да се отбележи приемането в края на май на нов Правилник за социалното подпомагане, с който се дава възможност за съдебен преглед на отказите на органите по социалното осигуряване. С това по един задоволителен начин се реши един проблем за достъпа до справедлив и безпристрастен съд, който БХК поставяше нееднократно през последните няколко години. Освен това новият правилник, за пръв път от началото на демократичния процес в България, включи и признатите бежанци сред групите, които подлежат на социално подпомагане.

Независимост на съдебната власт и справедлив процес

Независимо от лошото общо организационно и финансово състояние на съдебната система, както и ниското доверие, с което се ползва в обществото, тя успя да запази своята независимост от изпълнителната и законодателната власт. Съдебният контрол върху административните актове функционираше рутинно, макар да не бе предизвикван във всички случаи на нарушаване на правата и интересите на гражданите. Съществуват обаче и някои категории административни актове, за които законът не предвижда съдебен контрол. Това са преди всичко актове за уволнения на някои категории служители, както и актовете, засягащи отбраната и сигурността на страната, валутния контрол и митата. За една част от тях има сериозни основания да се предполага, че липсата на съдебен контрол е в противоречие с нормите на Европейската конвенция за правата на човека.

Един от най-сериозните проблеми в системата на правосъдието е просрочването на наказателните дела в резултат от слаба съгласуваност между полицията, следствието и прокуратурата. В резултат, много задържани очакват да бъдат изправени пред органите на правосъдието след като за тях е изтекъл максимално разрешените 9-месечен срок за предварителното следствие, в някои случаи вече повече от три години. По сведения на г-н Здравко Трайков, началник на Главно управление на местата за лишаване от свобода, и г-н Ангел Ганев, заместник-главен прокурор, изнесени на пресконференция в началото на юли, към онзи момент около 80 000 наказателни производства се бавят повече от предвидения в закона деветмесечен срок, а срещу около 2 500 обвиняеми и подсъдими предварителните производства продължават повече от максимално разрешения срок. В Европейската комисия по правата на човека са образувани вече няколко преписки по дела на български граждани, задържани продължително време по наказателни обвинения без да са изправени пред съд.

Друго сериозно препятствие пред справедливия процес продължи да бъде липсата на законова гаранция за участие на адвокат на стадия на предварителното следствие за всички, на които е наложена мярка за неотклонение "задържане под стража". Член 70 от Наказателно-процесуалния кодекс предвижда предоставяне на безплатна адвокатска защита на няколко категории обвиняеми, но задържаните не са една от тях. Няма и организирана форма на адвокатска помощ в подобни случаи. Това означава, че една част от задържаните, по-специално тези, които не знаят че имат право или нямат пари да си наемат адвокат, на практика участват в предварителното следствие без защитник. При тези категории хора, особено когато те са от определени малцинствени групи, има подадени най-много сигнали за побой и малтретиране по време на задържане. В голямата си част това незаконно насилие се използва с цел събиране на показания. (Виж **Измъчване и малтретиране на задържани, свръхупотреба на сила от правоприлагащите органи**).

През лятото правителството подготви законопроект за изменения и допълнения на Наказателно-процесуалния кодекс, с който се предвиждат допълнителни ограничения на адвокатската защита в хода на предварителното следствие, включително възможност за разпитване в отсъствие на адвокат. Досега обаче този законопроект не е предлаган за гласуване в парламента.

Друг обект на сериозна загриженост през годината бе процедурата за настаняване в Трудово-възпитателните училища на малолетни и непълнолетни правонарушители. Тази процедура, установена от Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (ЗБППМН) от 1958г., е административна. Настаняването в ТВУ, което според международните стандарти е лишаване от свобода, става от Министерството на образованието по предложение на назначени от общинската администрация Местни комисии за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. Липсва възможност за призоваване на свидетели от обвинения, обвинението се повдига и решава от един и същ орган, няма право на обжалване. На никакъв етап от процедурата, в грубо противоречие с Конституцията, не се допуска адвокатска защита. През май БХК, а през септември Хюман райтс уч издадоха доклади, в които разкритикуваха остро тази процедура като влизаща в

противоречие с редица норми на международното право. През декември ЗБППМН бе променен, но административната същност на процедурата остана непроменена. Бе въведено само някакво подобие на съдебен преглед, а самите решения за настаняване в ТВУ формално се вземат от съдия.

През годината продължиха, макар и бавно, наказателните процеси срещу бивши членове на партийното и държавно ръководство от времето на комунистическия режим. През февруари Тодор Живков, бившият държавен и партиен водач по време на комунизма в България, осъден на 7 години за злоупотреба с власт, бе оправдан от Върховния съд, който прие, че по време на извършване на престъплението той е имал имунитет срещу наказателно преследване като държавен глава. Но Живков, както и няколко други бивши партийни и държавни ръководители, остава подследствен по няколко други дела, включително кампанията за насилствено преименуване на българските турци от 80-те години.

Свобода на изразяването, свобода на медиите

Свободата на изразяването, включително чрез медиите, е гарантирано в чл.39, чл.40 и чл.41 на Конституцията. Но ограниченията, които се предвиждат в нея и в някои други закони, са по-строги в сравнение със стандартите на Европейската конвенция за правата на човека. Ограничителните разпоредби на чл.39 и чл.40 дават възможност за ограничаване на правото на изразяване на мнение, включително за спиране и конфискация на печатно издание или друг носител на информация, когато с него се накърняват "добрите нрави" или се съдържат призови за насилствена промяна на конституционно установения ред, за извършване на престъпление или насилие над личността. Съответната ограничителна разпоредба на чл.10, т. 2 на Европейската конвенция за правата на човека, от друга страна, отива отвъд простото констатиране на "съдържание", с което се отправя някакъв призив и допуска ограничения на свободата на изразяването "за предотвратяване на безредици или на престъпления", т.е. когато призивът е породил реална заплаха за някакви действия. Чл.41, ал.2 на Конституцията гарантира правото на гражданите да получават информация от държавните органи по въпроси, които представляват за тях законен интерес. Но в България отсъства закон, който да задължава институциите да предоставят информация на граждани или организации при поискване.

В началото на юни по искане на президента на републиката Конституционният съд прие решение, с което даде задължително тълкуване на разпоредбите от Конституцията, гарантиращи свободата на изразяване и правото на информация. В това сравнително либерално решение съдът определи свободата на изразяване като основно човешко право, свързано с другите основни човешки права (например, свободата на мисълта и съвестта). Той определи, че достъпът до информация за гражданите и юридическите лица не може да бъде ограничаван освен ако ограничението е изрично предвидено в закон и е съобразено с посочените в Конституцията основания при това само за да се осигури защита на конкурентен интерес. А забраната за публикуване или излъчване, както и конфискацията на издание, може да става само с решение на съдебната власт. Конституционният съд се произнесе и по основните положения на един закон за националното радио и телевизия. Той определи, че законът трябва да гарантира независимостта им и да постави преграда срещу всякакви политически и административни намеси в тяхната дейност.

През 1996 г. основните проблеми със свободата на изразяване бяха свързани с ограничителните разпоредби на приетия окончателно през септември Закон за радиото и телевизията и свързания с него проблем с политическия контрол в националните електронни медии, както и с наказателните преследвания срещу журналисти за "обида и оклеветяване на длъжностни лица", главно представители на прокуратурата.

Дискусията върху окончателно приетия от парламента с гласовете на парламентарното мнозинство и при остра съпротива от страна на опозицията в началото на септември Закон за радиото и телевизията тече през цялата 1996 г. Той бе първоначално върнат

за ново разглеждане в парламента от Президента на републиката. След преодоляването на президентското вето законът бе атакуван пред Конституционния съд от група народни представители от опозицията. Както в мотивите на президента, така и в искането на народните представители като основен проблем на закона се изтъкваше възможността, която той дава, за установяване на политически контрол върху държавните, а в определени случаи и върху частните електронни медии. Законът съдържа множество, при това твърде тесни критерии за допустимост на съдържанието на информацията, която подлежи на излъчване. Той установява и един формиран по чисто политически принцип орган (Национален съвет за радио и телевизия), в който винаги доминират представителите на парламентарното мнозинство и който освен правомощията да избира ръководствата на обществените медии, има широки допълнителни правомощия и за непрекъснат контрол над тях, както и над частните и общинските електронни медии: одобряване на програмните схеми и на всички следващи техни изменения, контрол върху изпълнението на сключените концесионни и лицензионни договори за разпространение на радио- и телевизионни програми, налагане на административни наказания, включително временно спиране по административен ред на разпространението на определено предаване. С него се пресича възможността политически партии, синдикати, религиозни и неправителствени организации да разпространяват свои програми от и на българска територия. Законът отива дотам да установи българския език като задължителен за разпространяването на всякакви програми на българска територия като само по изключение и с изричното разрешение на Националния съвет за радио и телевизия могат да се излъчват програми на други езици, разпоредба, която поставя в много голяма степен етническите малцинства в положение на заложници на партийни интереси. А по отношение на религиозните малцинства той е открито дискриминационен, предвиждайки възможност националното радио и телевизия да предоставят възможност за обръщения и да предават значими религиозни празници на Българската православна църква, докато за останалите признати религии предвижда предоставяне на програмно време само за обръщения към вярващи.

Всички тези проблеми бяха до голяма степен решени чрез обявяване на съответните разпоредби за противоконституционни от Конституционния съд с решението му от 14 ноември. Но разпоредбата, дискриминираща религиозните малцинства, остана - тя не бе изобщо оспорена в искането на депутатите от опозицията до Конституционния съд.

1996 бе година на засилен контрол върху националните медии. Непосредствено след първите уволнения в Българското национално радио на водещи журналисти от края на 1995 г. (Ясен Бояджиев, Лиляна Попова, Галина Спасова, Чавдар Стефанов, Статул Карабашев, Александър Велев, Асен Матеев), професионалните среди на работещите в държавните електронни медии се оказаха системно подложени на различен тип ограничения на основното задължение на журналиста да информира обществото. В края на 1995 г. 54 журналисти от радиото излязоха с декларация до Парламента, президента и представителите на всички политически сили, в която изтъкнаха "трайната и целенасочена политика на ръководството за потискане на професионализма и свободата на словото". През първите месеци на 1996 г. както в частните медии, така и с помощта на българските и международните правозащитни организации бе организиран широк дебат за необходимостта да бъде гарантирано правото на изразяване. Този дебат беше съпътстван от обсъждането на възможността за създаване на обществени електронни медии, надеждно осигурени откъм партийни, групови или икономически интереси.

В националното радио бе установен (без никакъв контрол, включително и от съществуващите синдикални структури) режим на контрол върху съдържанието на информацията в основната му програма "Хоризонт". От друга страна, програмните директори създадоха условия на страх и подчинение у журналисти чрез периодичното сключване на краткосрочни трудови договори и чрез ловкото боравене с икономическите лостове за възнаграждение на журналистическия труд. Към края на годината броят на напусналите в резултат на протест срещу управленския произвол (Гита Минкова, Светла Петрова, Диана Димитрова) и на уволнените (Цоня Събчева, Диана Цанкова), надхвърли 15. Отстраняването на популярни репортери и водещи чрез

уволнение или принуда се извършваше заради “нелоялност” към институцията. В началото на 1997 г. журналистите започнаха стачни действия с искания, насочени срещу цензурата и за търсене на отговорност от ръководството на радиото.

Не по-различна бе и картината в националната телевизия. След отстраняването от управляващото мнозинство на нейния ръководител (избран пак от това мнозинство) Иван Гранитски, за директор бе назначен временно Иван Токаджиев. Основните новинарски емисии и публицистични предавания (“Отзвук”, “Плюс-минус”) бяха обезличени. Рейтинът на доверие в телевизията спадна застрашително. Едва в началото на 1997 г., поради острите политически обрати в цялата страна, работещите в телевизията преминаха към стачни действия, като освен обичайното недоволство от заплащането на труда, включиха и премахване на цензурата. Стачният комитет изнесе конкретни данни за телефонния натиск, преднамерената подредба на новините и програмните блокове, прокарването на поръчкови предавания в актуалната и в културната публицистика.

Другият основен проблем със свободата на изразяване бе наказателното преследване на журналисти за твърдения спрямо прокурори, които впоследствие съдилищата преценяваха като обидни или клеветнически и съответно постановяваха осъдителни присъди. Наказателният кодекс предвижда служебно повдигане на обвинението и използване на ресурса на държавата за наказателно преследване в случай на оклеветяване на “длъжностно лице”, тогава, когато в случай на оклеветяване на частно лице наказателното преследване се осъществява само по жалба на потърпевшия. Съдебната практика в България допуска възможност за повдигане на обвинение от прокуратурата в случай на оклеветяване на “длъжностно лице” дори, когато няма жалба от потърпевшия. Съответно, предвидените в закона наказания за оклеветяване на “длъжностно лице” са неколккратно по-тежки от наказанията спрямо частни лица.

През юни Окръжният съд в Благоевград потвърди присъдата над един журналист, който бе осъден на шест месеца ефективно лишаване от свобода за оклеветяване на Главния прокурор Татарчев в интервю със столична адвокатка. На 20 февруари двама журналисти от в. “24 часа” и в. “Труд” бяха арестувани в Смолян по обвинение за оклеветяване на прокурор. Впоследствие те бяха освободени от ареста, а следствието приключи с мнение, че липсва престъпление, тъй като няма умисъл за оклеветяване. Такова бе и становището на районната прокуратура. При обжалването обаче Софийската градска прокуратура продължи обвинението, което се поддържа и понастоящем. Наказателни обвинения срещу журналисти за “оклеветяване на длъжностни лица”, предимно прокурори, бяха повдигани през годината в още няколко случая. Те обаче не доведоха до лишаване от свобода на който и да е от стadiите на наказателното производство. В един от най-нашумелите от тях, главният редактор на вестник “Нощен труд” Пламен Каменов бе осъден на четири месеца лишаване от свобода условно за публикуване на попълнена от редакцията празна бланка с подписа на Главния прокурор за претърсване на Президента на републиката. В хода на делото се установи, че подписът на Главния прокурор върху празната бланка е автентичен. Независимо от това журналистът бе осъден. Няколко юристи коментираха случая като съвсем законен журналистически похват за протест срещу едно нарушение, което би могло да се използва срещу всекиго.

През 1996 г. бяха регистрирани случаи на конфискуване на религиозна литература в грубо нарушение на нормите на свободата на изразяване, както и на свободата на мисълта, съвестта, религията и убежденията. В случая със Свидетелите на Йехова подобни конфискации от страна на полицията са вече въпрос на рутина. Ето два типични случая: На 20 юни в Асеновград полицаи нахлуха по време на мирно събрание и иззеха 46 книги, както и брошури и касети с религиозно съдържание, от Свидетели на Йехова. На 6 септември в Димитровград полицията е извършила обиск в дома на Х.Х. и е иззела 130 заглавия списания и книги с тематика, пропагандираща доктрините на Свидетелите на Йехова.

Свобода на сдружаването и мирното събрание

Свободата на сдружаването и на мирното събрание през годината бе общо взето гарантирана за основната част от българските граждани. Както е известно, Конституцията и Законът за политическите партии съдържат дискриминационна забрана на политически партии на етническа и верска основа. През годината обаче тези разпоредби не е известно да са били приложени от съдилищата. За някои етнически и религиозни малцинства свободата на мирно събрание продължи да бъде сериозен проблем през цялата 1996 г.

Репресивната политика по отношение на групи, които се самоопределят като македонски, продължи със средства, подобни на онези, използвани и в миналите години. На 4 февруари полицията разтури събрание на закрито на ОМО "Илинден" - Демократично движение с лидер Иван Сингартийски, което се провеждаше в кафене "Илинден" на с. Мусомище, около Гоце Делчев. Разтурването стана след постановление на Окръжния прокурор на Благоевград издадено по-рано, с което сбирката се забранява, тъй като на нея можело да се обсъждат антидържавни проблеми. Конфискувани са били старото знаме на Република Македония, портрети на Гоце Делчев и Яне Сандански, уставът на организацията и докладът на председателя й Сингартийски. На 21 април полицията, както и в предишни години, не допусна няколко активисти на ОМО "Илинден" да празнуват годишнината от смъртта на Яне Сандански на Роженския манастир, спирайки колите им на подстъпите при с. Лозеница. Иззети били фотоленти и материали за честването. Няколко дни преди това двама души от същата група бяха бити от цивилно лице докато разлепваха плакати за честването. На 4 май на гарата в Благоевград бяха арестувани 12 активисти на ОМО "Илинден", тъй като отказали да се подчинят на разпореждане на полицията и прокуратурата, с което им се забранява честване пред паметника на Гоце Делчев в града. От гарата те били откарани в местното полицейско управление, където били задържани около четири часа, след което бяха натоварени на полицейски коли и изхвърлени по пътя от Благоевград за Сандански, за да не могат да се върнат обратно. На 8 юни в Сандански полицията арестува и задържа през целия ден в полицейското управление 25 души от ОМО "Илинден", за да препятства организирането от тях на конгрес в зала на Американския университет в Благоевград. Същият ден на гарата в Петрич бяха задържани други 6 души, а в Благоевград - още 11. На 10 юни петима членове на същата група бяха арестувани от полицията в Благоевград и накарани да подпишат предупредителен протокол, с който им се забранява провеждането на конгреса. Други 30 души бяха предупредени, без да бъдат арестувани, че проявата им е незаконна. Окръжната прокуратура забрани конгреса, а ръководството на университета отказа предварително договорената зала.

Подобни бяха и действията на властите към някои религиозни малцинства. Дори признати като вероизповедания групи, каквото е Обществото за Кришна съзнание, имаха сериозни проблеми с някои местни власти, когато решаваха да организират мероприятия на открито. През юни общинската администрация на Варна не разреши на местното поделение на Обществото увеселение на открито, мотивирайки се с липсата на регистрация в общината (каквато самата община е длъжна да извърши при условие, че групата има регистрация в Дирекцията по вероизповеданията) и "натрупаното негативно отношение към Обществото за Кришна съзнание в град Варна". Пак през юни общинската администрация на Бургас също отказа увеселение на открито на Обществото за Кришна съзнание. През юни Пловдивската община забрани на Църквата на Исус Христос и на светците от последните дни (мормоните) да проведат публично мероприятие в градския парк. Подобен случай имаше по същото време с Адвентистката църква в Перник. Там общината още през 1993 г. е издала наредба, с която се "налага мораториум върху публичните изяви на църкви извън традиционните за страната до приемането на нов закон за изповеданията".

Още по-сериозни бяха проблемите на религиозните общности, предварително заклеймени като "опасни секти". През април директорът на Дирекцията по вероизповеданията г-н Матанов забрани на Свидетелите на Йехова да проведат своя конгрес в зала "Христо Ботев" в София. През май общински служители на район

“Сердика” в София забраниха достъпа на едно местно поделение на Свидетелите до читалището на ул. “Тимок”, което те ползваха дълго време преди това за беседи, езикови курсове и курсове по пиано. През август полицията нахлу в частна зала в София, прекъсна събранието на отдавна обявената за “опасна секта” религиозна общност Слово на живот и изрично забрани всякакви нейни бъдещи събирания там. По подобен начин бе прекратено на 20 юни събрание на Свидетелите на Йехова в Асеновград. И в двата случая на местата на полицейските набези имаше предварително повикани журналисти, а “събитията” - разгонване на молитвени събирания, бяха отразени в централните новинарски емисии на Националната телевизия, придружени от коментари, открито одобряващи полицейските акции. (Виж също **Свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията**).

Свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията

През 1996 г. не бе отбелязан никакъв напредък в гарантирането на свободата на мисълта, съвестта, религията и убежденията. Напротив, в някои важни пунктове, като например задължението на държавата да не се намесва във вътрешните работи на религиозните общности и да не допуска полицейски изстъпления над граждани само защото са членове на нетолерирани от изпълнителната власт религиозни общности, беше отбелязан тревожен регрес. С две изключения, през годината не бе извършена промяна в основната нормативна база, регламентираща дейността на религиозните общности у нас. Първото изключение са дискриминационните разпоредби на чл.67 от влезлия в сила Закон за радиото и телевизията, с който се дискриминират религиозните малцинства (Виж **Свобода на изразяването, свобода на медиите, враждебна реч**). Второто изключение е специалната клауза в приетия през октомври 1996 г. Закон за народните читалища, с която се забранява в читалищните зали да се провеждат събирания на религиозни общности. Тази забрана ще се отрази чувствително върху малките и/или нови религиозни групи, които нямат собствени молитвени домове и част от които досега наемаха за своите сбирки читалищни салони.

Основните проблеми със свободата на мисълта, съвестта, религията и убежденията през 1996 г. включваха:

- пряка и пристрастна дискриминационна намеса на държавната и общинска администрация във вътрешния живот на религиозните общности;
- различни по вид и тежест злоупотреби от страна на полицията в отношенията ѝ с някои религиозни малцинства;
- наказателно преследване на младежи, отказващи военна служба по съвест;
- дискриминационно лишаване от родителски права на хора, принадлежащи към обявени за вредни религиозни общности.

През февруари за съветник в Дирекцията по вероизповеданията бе назначен г-н Бончо Асенов, бивш дългогодишен служител на политическата полиция на бившия комунистически режим с преки отговорности по надзора върху религията. По-късно той оглави Дирекцията след оттеглянето на нейния дотогавашен ръководител г-н Христо Матанов. Това назначение бе ясен знак от страна на правителството за втвърдяване на и без това репресивните позиции спрямо някои религиозни малцинства и спрямо онези фракции от големите религиозни общности, които не са лоялни към него.

И през 1996 г. продължи старата практика на вмешателство на изпълнителната власт във вътрешните дела на големите деноминации в България - Източното православие и Мюсюлманското изповедание. И двете изповедания са в дълбок вътрешен разкол. Вместо да пази неутралитет в споровете между враждуващите групи обаче, изпълнителната власт нееднократно взе открито страната на онези от тях, които са лоялни към нея - в Православната църква това е крилото на Патриарх Максим, а в Мюсюлманското изповедание това е групата начело с Недим Генджев. На 18 март свещеници от синода на Патриарх Максим завзеха със сила свещоливницата в Илиянци, която от 1992 г. се стопанисваше от съперничещия синод на Пимен. Окупацията и контраокупацията продължи 38 дни при безрезервната подкрепа на правителството за групата на Патриарх Максим. Полицията отказа да изпълни

постановленията на Софийската градска, както и на Главна прокуратура за отстраняване на самоуправството.

В началото на юли синодът на Пимен проведе Църковно-народен събор, на който бе избран нов синод и нов патриарх - самият Пимен. Но правителството не пожела да признае синода на Пимен и реагира с мълчалив отказ на молбата му за регистрация. На 13 декември Върховният съд отмени мълчаливия отказ, но, следвайки обичайната си практика, отказа да се произнесе по същество. Той предписа на Министерския съвет да отговори писмено на молбата. Същият ден Дирекцията по вероизповеданията регистрира Свети Синод на Българската православна църква начело с Патриарх Максим.

Подобно е положението и с мюсюлманското вероизповедание. Върховният съд с решение от 14 октомври 1996 г. отмени отказа на Министерския съвет да регистрира устава на Мюсюлманското вероизповедание, приет на извънредната национална конференция на 6 март 1995 г., на която беше избрано ръководство, начело с Главния мюфтия Фикри Сали. Но изпълнителната власт отказа да извърши произтичащите от това решение действия и не регистрира новия устав и ръководство, продължавайки с това да признава за Главен мюфтия наложения по административен път Недим Генджев.

Редица действия и бездействия на централната и местната администрация продължиха старата враждебна политика спрямо малцинствените мюсюлманско и протестантски вероизповедания. През годината в няколко случая бяха предприети действия, с които бе блокирано строителството на сгради и бяха закрити училища, предназначени за нуждите на тези вероизповедания. През януари Хасковският областен управител забрани строежа на джамия в с. Жълти бряг, община Стамболово. През юни в село близо до Русе беше закрыта частна гимназия, свързана с мюсюлманското вероизповедание. През юни Министерството на образованието, науката и технологиите, след остро критична статия, поместена в тогавашния официоз "Дума" закры частно начално училище, свързано с християнската църква "Шалом" в Ловеч. Това училище беше част от една верига "училища на бъдещето", която съществува в още 107 страни в света.

Някои медии и обществени кръгове също допринесоха активно за раздухването на истерия около имоти на малцинствени религиозни общности. През август в Коматеево, около Пловдив, църквата Еммануил построи сграда, която възнамерява да използва като молитвен дом. След активно насърчаване от страна на кмета на район "Южен" срещу църквата бяха събрани 2 000 подписа за оттегляне на нейната регистрация и за спиране на строежа. Прозорците на сградата бяха изпочупени. Бе нанесен побой над бащата на пастор Иван Несторов. В началото на септември сградата бе запечатана, а кметът на район "Южен" предложи на пастор Несторов да подари сградата "на район "Южен", който ще я превърне в поликлиника". По подобен начин през лятото във Варна бе подета медийна кампания и срещу строящата се сграда на Методистката църква, която има повече от стогодишно присъствие в българското общество. Бяха организирани подписки и целодневни протести срещу "срамния строеж" и "националното предателство". В края на краищата строежът бе спрял през юли. През февруари комисията по строителството към Общинския съвет във Видин отказа да даде право на строеж на Обединена Българска Божия църква в местния ромски квартал "Нов път". Построената без разрешение сграда е заплашена от събаряне. В края на годината подобни събития се случиха и в Стара Загора. Там по инициатива на местния водач на Православната църква митрополит Панкратий и на пресата бе събрана подписка от над 2 000 подписа и бе отправено обръщение до общината срещу предстоящото строителство на молитвен дом на поделение на Българската Божия църква. В този случай кампанията все още не е довела до спиране на проекта до голяма степен благодарение на усилията на кметството в града да изглади конфликта.

През годината бяха направени опити на местни власти в борбата им срещу някои религиозни малцинства да приемат нормативни актове, които противоречат не само на международното право, но и на законите на страната. Така на 18 септември в Пловдив

Общинският съвет прие "Наредба за спазването на обществения ред при дейността на религиозните общности на територията на Община Пловдив". С чл.5 на наредбата се забранява вписването в регистъра на общината на вероизповедания, които са "български филиал на забранена в друга държава религиозна общност". Това е не просто абсурд, но и грубо нарушение на Закона за вероизповеданията, който не предоставя на местните администрации право на усмотрение при регистрацията на поделенията, когато вероизповеданието е регистрирано централно.

В БХК и в неправителствените организации за защита на свободата на съвестта и религията постъпиха и няколко оплаквания за трудова дискриминация по религиозни причини. При най-драстичния от тях В.Ч. от Пловдив бе уволнена от работата си като детска учителка само защото е посетила заедно с дъщеря си Областния конгрес на Свидетелите на Йехова в Румъния. И през 1996 г. продължи практиката Богословският факултет на държавния Софийски университет "Св. Климент Охридски" да изисква при подаване на документи за кандидатстване в специалността "богословие" православно кръщелно свидетелство. Това изискване е записано във вътрешната Наредба за кандидатстване в Софийския университет. През лятото на 1996 г. кандидат-студентските документи на младежите Д.С.Б. и К.Е.К. от София не бяха приети и те бяха лишени от възможност да участват в конкурса, защото не успяха да представят такива свидетелства.

След влизането в сила на новия Закон за народните читалища бяха регистрирани случаи, в които читалищните управи отказват вече договорирани прояви на малцинствени религиозни общности, тъй като законът забранява използването на читалищните зали за религиозни цели. Такъв бе случаят например през октомври с Методистката църква в Шумен.

През 1996 г. имаше и случаи на дискриминационна забрана от общинските власти на събрания на открито, както и с разтурвания от полицията на събрания на закрито на някои малцинствени религиозни общности (Виж **Свобода на сдружаването и мирното събрание**).

С действията си и най-вече с упражняването на незаконно насилие в редица случаи полицията също допринесе за общия климат на лов на вещици, в който някои религиозни общности бяха принудени да живеят. На 27 ноември бе извършено едно от най-тежките посегателства срещу религиозните права на хора в България. Двама млади последователи на Свидетелите на Йехова бяха жестоко бити от полицаи в един блок на ж.к. "Красна поляна", населен главно със служители на МВР, в който те са правили опит да проповядват. Побоят продължил много време, пострадалите след това са били арестувани, откарани в едно софийско РПУ, където престояли до късно през нощта и, по техни твърдения, били допълнително бити. Адвокатите им били допуснати при тях само след продължително настояване. Единият от пострадалите след освобождаването си бе настанен в "Пирогов", където лежа две денонощия в интензивното отделение. При друг случай на 5 септември в Асеновград И.С.Х. и П.Д., и двамата Свидетели на Йехова бяха задържани за кратко в местното полицейско управление заради това, че разговаряли с един инвалид и му предложили да чете религиозна литература. Били са им отнети две Библии.

Друг сериозен проблем със свободата на мисълта, съвестта и убежденията в България бе правото на алтернатива на военната служба. То е гарантирано от чл.59, ал.2 от Конституцията. Тя обаче преpraща към закон, който още не е приет. От друга страна, Наказателният кодекс предвижда лишаване от свобода до три години при най-лекия от съставите на отказ от военна служба. През 1996 г. в най-малко седем случая под наказателна отговорност бяха подведени младежи, които отказаха да служат в армията по религиозни съображения. При това съдебната практика се ожесточи с повторното осъждане на хора, които преди това бяха вече осъдени условно. При второто осъждане към присъдата се добавя и срока от предишната условна присъда. Такъв е случаят с Диян Димитров, Свидетел на Йехова от гр. Попово, който на 9 септември, след като беше осъден, бе откаран да излежи десет месеца в затвора на о-в Белене. Срокът бе определен от една четиримесечна условна и една шестмесечна ефективна присъда.

Случаи като този освен всичко друго, се третират от закона като продължаващи престъпления, при което осъдените са заплашени от ново ангажиране на наказателната им отговорност веднага щом излязат от затвора в случай, че откажат да служат в армията отново.

През юни бе подготвен от Министерството на отбраната законопроект за алтернативната служба, който обаче не бе внесен за разглеждане в парламента. Този законопроект предвижда двойно по-дълъг, т.е. по същество наказателен срок на службата без оръжие. Цялата процедура се предвижда да бъде организирана и надзиравана от военните, а самата работа по линия на "алтернативната служба" се предвижда да бъде за целите и под надзора на военните. При това военната клетва не се отменя за избралите подобна служба. И, най-сетне, тази карикатура на алтернативна служба е предвижда само за хората с религиозни убеждения, но не и за пацифистите, а отказът тя да се предостави не подлежи на съдебен контрол.

През цялата 1996 г., както и през предходните години, продължи практиката на съдилищата при развод да отказват на майки упражняването на определени родителски права само защото те принадлежат към малцинствени религиозни общности. Бяха регистрирани най-малко три такива случая - в Добрич, в Севлиево и в Симитли. Като пример, в един от случаите, на М.Р. от Добрич, Районният съд в Балчик присъди седемгодишната ѝ дъщеря на бащата, офицер от МВР, само защото майката принадлежи към Църквата на адвентистите от седмия ден, изповедание с вековни традиции в България. В едно поразително решение съдът прие, че "религиозното изповедание, чийто последовател е ответницата, е официално регистрирано и не проповядва насилие, но същевременно е различно от традиционната източноправославна религия, приета в държавата ни...жената е следвало да се съобрази с неговите (на бившия си съпруг) изисквания, но тя не е сторила това, като е останала страстен привърженик на своето изповедание, като чрез това свое поведение е изострила отношенията със съпруга и деформирала прилагането на своите майчински задължения". В този, както и в редица други случаи, съдебната власт не просто реши съдбата на няколко души на основата на собствените си предубеждения, но отправи едно открито дискриминационно послание към религиозните малцинства, независимо от това, че част от тях са вписани в културния и нравствен живот на българското общество от столетия.

Реакцията на по-голямата част, дори на официално признатите малцинствени църкви в България на дискриминационните действия на властите, бе в повечето случаи колеблива и очевидно скована от страх от възмездие. Някои от тях (например, Католическите църкви) никога не реагираха, дори когато бяха засягани собствените им интереси. През януари осем протестантски изповедания, редовно регистрирани по реда на Закона за изповеданията, някои от които са с вековна история на присъствие по българските земи, приеха и публикуваха декларация срещу клеветническата кампания в медиите и срещу нетолерантността, насаждана и от местните власти. В декларацията обаче не бяха обсъдени дискриминационните актове и практики на централната власт.

Изтезания и малтретиране, свръхупотреба на сила от правоприлагащите органи

Българското законодателство съдържа слаба защита срещу незаконна употреба на сила над задържани. Чл.30, ал.4 от Конституцията гарантира правото на адвокатска защита от момента на задържането, но Наказателно-процесуалният кодекс не предоставя гаранции за присъствие на адвокат за всички категории задържани (Виж **Независимост на съдебната власт и справедлив процес**). Практически не съществува и възможност за медицинска експертиза от лекар по желание.

През годината бяха документирани много случаи на малтретиране на задържани и свръхупотреба на сила от правоприлагащите органи. Мнозинството от тях имаха за жертви представители на ромското малцинство. Една част от злоупотребите получиха или са на път да получат удовлетворение в рамките на дисциплинарните процедури вътре в полицията или в системата на наказателното правосъдие. През юни

Софийският военен съд осъди петима полицаи на различни срокове лишаване от свобода за убийството в резултат от побой през април 1995 г. на Христо Христов в един полицейски участък в София. Впоследствие Върховният съд при обжалването потвърди като леко намали присъдите. През септември във Варна двама полицаи бяха осъдени, всеки на по 15 години лишаване от свобода, за умишлено причиняване на смъртта на Георги Тодоров след побой, който му бе нанесен, за да признае престъпление. Голяма част от злоупотребите обаче останаха ненаказани. Жертвите, както и техните близки, са изключително затруднени при получаване на удовлетворение поради факта, че наказателното преследване за престъпления, извършвани от "длъжностни лица", според Наказателния кодекс се възбужда само от прокуратурата. Няма възможност за участие на жертвата, нито съдебен преглед на отказите на прокуратурата. От друга страна, гражданските съдилища са задължени да спрат производството и да подадат сигнал до прокуратурата в случай, че се установят данни за извършено престъпление. Възобновяването на гражданското дело е възможно едва след приключване на наказателното производство.

По-голямата част от делата, включващи измъчване, малтретиране и сръхупотреба на сила от правоприлагащите органи, които бяха огласени от правозащитните организации през изминалите години, останаха без движение през 1996 г. Някои приключиха с отказ да се подведат под отговорност извършителите.

През годината от пресата и от неправителствени организации бяха огласени два случая на смърт при обстоятелства, които хвърлят сериозно подозрение върху полицейски служители. На 29 януари в едно полицейско управление в Разград почина 17-годишният ром Ангел Зъбчиков, очевидно в резултат от побой. На неговите роднини обаче бе съобщено, че той е паднал и си е счупил черепа. По-късно версията бе сменена, за да включи алкохол в кръвта като причина за смъртта. Разследването за смъртта на Зъбчиков още не е приключило. В друг случай на 15 април Иван Бенчев, след освобождаването си от едно полицейско управление, където бе задържан за фалшива бомбена заплаха, бе отвлечен и пребит до смърт от група хора. Впоследствие след разследване се оказа, че тази група е организирана от трима полицейски служители и е включвала техни бивши колеги, които тогава работели в частна охранителна фирма. Полицейските служители, организирали пребиването, бяха уволнени и предадени на Военна прокуратура.

През юни 1996 г. Амнести интернешънъл публикува своя доклад "България: стрелби, смъртни случаи в ареста, изтезания и малтретиране", в който описа седем случая на смърт в ареста при съмнителни обстоятелства, три инцидента, в които бе стреляно по хора, при което бяха простреляни шест души и 17 случая на изтезания и малтретиране, включващи десетки жертви, всички те - резултат от евентуална незаконна употреба на сила от правоприлагащите органи в България към датата на публикуване на доклада. Тази мрачна хроника продължи и след юни. Тя включи както масови нападения на квартали и групи от хора, така и индивидуални случаи на незаконна употреба на сила. На 28 август в ромската част на кв. "Филиповци" в София навлязоха около 200 души полицаи за "паспортна проверка". Според свидетелствата, те били въоръжени с автомати, някои водели кучета. Проверката била съпроводена от побой и ограбване на хора и търговски обекти. Почти всички, които не са представили документ за самоличност, били бити на място. От търговски обекти, по сведение на потърпевши, били взети цигари, газирана вода, пушени кокали за кучетата и пари. Кирил Ангелов, 50-годишен, твърди, че когато поискал обяснение за акцията, полицаите му нанесли жесток побой. Според свидетелствата полицаи, въоръжени с автомати, навлезли в двора на училището в квартала и заповядали на децата там да вдигнат ръце и да се обърнат с лице към стената. Някои от тях били малтретирани.

Много бяха и жертвите на индивидуални злоупотреби от страна на правоприлагащите органи. На 17 юли в с. Лесура служители на Военната полиция застреляха двама роми, които издирваха след бягство от казармата. На 16 август един ром бе убит в Елин Пелин от местния председател на Общинския съвет. На 28 август един ром бе прострелян от полицаи край Видин, а другият му бе бит след като бе вързан за парното в едно полицейско управление. Жертви на незаконно насилие обаче бяха не

само роми. На 5 май Ивайло Гергов и Милен Цолов бяха бити в РДВР - София след като бяха задържани по подозрение в участие в убийството от бандити на трима полицаи на 3 май.

През септември проектът за правата на децата на Хюман райтс уоч публикува своя доклад: "Децата на България: полицейско насилие и произволно задържане", написан след проучвателна мисия в страната след интервюта с деца, представители на официалните власти и на правозащитни организации. В този доклад организацията посочва, че голяма част от децата на улицата са много често обект на физическо насилие и други форми на злоупотреба от страна на полицията и на банди "бръснати глави". Рискът от незаконна употреба на сила над тях е дори още по-голям в полицейските участъци при случаи на задържане там. Докладът препоръчва извършване на незабавни разследвания по всички случаи на оплаквания от насилие над деца и търсене на наказателна отговорност на виновните, създаване на специална комисия от експерти за разследване на поведението на правоприлагащите органи, обучение на полицията в спазването на човешките права, назначаване на омбудсман за разследване на жалбите на деца. След публикуването на доклада властите и медиите, близки до правителството, излязоха с открити нападки срещу изнесеното в доклада и пълно отричане на обвиненията.

През 1996 г. за пръв път след началото на демократичните промени бяха публично огласени и нападения на полицията над хомосексуалисти. На 9 юли полицаи от едно районно управление в София нападнаха гей и лесбийският център "Фламинго" под претекст за борба с порнографията. Бяха конфискувани всички на-лични печатни материали, офис оборудване и картотеката на 2 000 члена на центъра. Трима служители от центъра бяха арестувани, а един от тях бе показан вечерта по националната телевизия като цялата акция бе коментирана в подигравателен и оскърбителен тон. Впоследствие служителите бяха освободени след 10-часово задържане в полицията. Същият ден полицаи нахлуха в еротичния център на ул. "Веслец" в София и конфискуваха всички видеокасети. Два дни по-късно полицията устрои хайка на един гей-плаж във Варна и арестува за кратко време няколко души.

Отговорът и разследването (доколкото изобщо бе правено) на случаите на незаконна употреба на сила от правоприлагащите органи бяха в много редки случаи адекватни и в съответствие с изискванията на между-народното право. В отговора си от 6 септември 1996 г. на доклада на Амнести интернешънъл българското Министерство на външните работи съобщи за раз-следвания по само 16 от случаите, описани в доклада, като информацията за тях бе намерена за недостатъчна от организацията в нейно комунике от ноември. Българските власти не предоставиха никаква информация за три смъртни случая в ареста при съмнителни обстоятелства. В останалите четири случая няма полицейски служители, обвинени в престъпление. В няколко случая на публични срещи с български неправителствени организации представители на полицията и прокуратурата не показаха сериозно желание за разследване на представените случаи.

Неприкосновеност на личния живот, жилището и кореспонденцията

През март, на пленум на управляващата партия Андрей Луканов, бивш министър-председател на България, който по-късно бе застрелян в София, заяви, че полицията възстановява старите методи на Държавна сигурност и следи политици и други хора. В няколко други случая лица и групи, занимаващи се с обществена дейност, нежелана от властите, станаха обект на очевидно необосновано следене и претърсване от органите на сигурността. В средата на март активисти на Проект "Права на човека" и БХК бяха нееднократно претърсвани от митнически служители на аерогара София по нареждане на органите на сигурността, когато отиваха и се връщаха от Гърция, за да участват в конференцията "Регионална сигурност и човешки права в Югоизточна Европа". Бяха конфискувани и някои техни материали. През декември избухна обществен скандал след като бе установено, че телефоните на Съюза на демократичните сили, най-голямата опозиционна политическа организация в България, са били подслушвани по време на кандидат-президентската кампания. По-късната проверка на Военна

прокуратура потвърди обвиненията и образува следствено дело. В няколко други случая организации за защита на правата на ромите също съобщиха за следене на тяхната дейност от службите за сигурност.

Условията в местата за лишаване от свобода

Основният проблем на затворите през годината стана големият дял на обвиняемите и подсъдимите от общия брой на затворниците в България. От около общо 10 000 затворници, близо 4 000 са обвиняеми и подсъдими, т.е. около 2/5 от общия им брой. Това създава на немалко места сериозни затруднения с тяхното отделяне от осъдените. По данни от юли, в Централния затвор в София от общо около 1 000 обитатели само 240 са осъдени, а в затвора за непълнолетни в Бойчиновци само 33 от 177 момчета имат присъди. Освен това като правило обвиняемите и подсъдимите не работят, а следователно не могат да получат предвиденото от закона намаление на присъдите (два работни дни се броят за три излежани). Това създава допълнително напрежение. В част от затворите няма достатъчно храна и отопление през зимата. В няколко затвора бяха обявени гладни стачки, имаше и опити за самоубийство.

През септември Министерството на правосъдието издаде допълнение към Наредба N 12 за положението на обвиняемите и подсъдимите, с което даде на началниците на затворите правомощия за извънредни мерки за изолация на задържаните, които "застрашават сигурността на затвора или поправителния дом". Досега такива мерки бяха възможни само спрямо осъдените на смърт или по разпореждане на прокурора.

През първата половина на 1996 г. представител на БХК посети и няколко Трудово-възпитателни училища, за да се запознае с условията на държане на малолетните и непълнолетните в тях. В някои от училищата бе констатирана висока степен на неадекватност на условията с нормите за защита на лишените от свобода деца. Наред с битовата оскъдица бяха установени случаи на системно физическо насилие над децата.

Смъртно наказание, извънсъдебни екзекуции и "изчезвания"

През цялата 1996 г. продължи да действа наложеният още през лятото на 1990 г. мораториум върху изпълнението на смъртните присъди. Съдилищата обаче продължиха да налагат смъртно наказание и общият брой на осъдените на смърт се увеличи. В нито един от новите случаи обаче не бяха изчерпани всички процедури за обжалване, така че общият брой на осъдените с изчерпана процедура остана непроменен. Положението на осъдените на смърт с изчерпана вътрешна процедура продължи да се влошава. Някои от тези хора очакват екзекуция вече седма година. Очевидно в резултат от това при една част от тях са настъпили необратими процеси на личностна деградация.

Нагласите на властите и на обществото към смъртното наказание останаха твърде репресивни. На 6 юни Министърът на вътрешните работи Добрев изпрати обръщение към Председателя на парламента и председателите на няколко комисии с предложение за вдигане на мораториума върху изпълнението на смъртните присъди. Това предложение не бе разгледано от парламента.

През годината имаше няколко добре огласени случая на стълкновения и уреждане на сметки между мафиотски групировки, съпроводени с убийства. В края на септември бе дръзко убит, очевидно по поръчка, Андрей Луканов, бивш министър-председател на България. Но в страната няма данни за съществуването на организирани или мълчаливо подкрепяни от правителството извънсъдебни екзекуции и "изчезвания".

Защита на малцинствата, проблеми на гражданството, агресивен национализъм и ксенофобия

Общото ниско равнище на защита на етнокултурната идентичност на малцинствата в България през годината не се повиши. Отношението на правителството към някои етнически групи в много отношения продължи да носи белезите на репресивната политика на комунистическия режим спрямо малцинствата. В края на 1995 и началото на 1996 г. някои представители на турското малцинство изразиха желание за подобряване на изучаването на турски език чрез включването му в редовната учебна програма, а също и чрез изучаване на някои предмети на турски. През януари Министърът на образованието акад. Илчо Димитров, който бе министър на същото ведомство и по време на кампанията за насилствено преименуване на турците през 80-те години, заяви: “Че турски училища няма да има в България, това трябва да им е ясно. Ако им се искат турски училища, да си ходят в Турция”.

Изключително сериозен продължава да бъде проблемът с интеграцията на ромското малцинство. Ромите продължават да са обект на различни форми на дискриминация във всички сфери на обществото - образованието, заетостта, жилищната политика, социалното осигуряване, медицинското обслужване. Не бе отбелязан никакъв прогрес в изучаването на майчиния ромски език в училищата. Това обучение се ограничи до малко на брой училища, което е крайно неадекватно на потребностите на общността. В останалата си част образованието сред ромската общност е с ниско качество, материално и кадрово зле обезпечено и в много редки случаи попадащо под контрола на органите на образователното ведомство. Равнището на безработица сред ромите е неколкократно по-високо отколкото сред останалата част от населението. Те бяха особено сериозно засегнати от икономическия колапс през втората половина на 1996 г. В края на годината се появиха няколко съобщения за случаи на умирање от глад. Увеличиха де и конфликтите с правоохранителните органи. През годината много роми станаха жертва на незаконна употреба на сила от страна на полицаи (Виж **Изтезания и малтретиране, свръхупотреба на сила от правоприлагащите органи**). Много малко са ромите, които по един или друг начин участват във вземането на политически решения, включително на онези от тях, които засягат тяхната общност. Пренебрежимо нисък е и делът на ромите, които работят в полицията.

Официалната реакция на властите по ромския проблем бе противоречива. През май от Висшата атестационна комисия към Министерския съвет бе отказано присъждането на научно звание на учен-циганонолог заради това, че “равнопоставя циганската и българската култура”. В положителен аспект може да се отбележи засилване на чувствителността и съзнаването на необходимостта от решаването на проблемите на ромите както в обществото, така и сред институциите на властта. Във вижданията на правителството обаче проблемите на ромите, по една стара инерция, идваща още от времето на тоталитарния режим, се разглеждат като преди всичко социални, без изобщо да се обсъжда (и без да се признава) етническата дискриминация. С такъв дух е пропита и разработената през 1996 г. и приета от Министерския съвет на 30 януари 1997 г. с Решение N 163 Програма за решаване проблемите на ромите в Република България. Тя предвижда мерки за осигуряване на трудова заетост и оземляване, подпомагане строителството на жилища, защита на здравето на ромското население, привличане на ромските деца в училище и насърчаване на ромската култура. В нея, от друга страна, се предлага “ранното професионално ориентиране” на ромските деца като принцип на образователна политика спрямо ромите, една дискриминационна идея, популярна още от времето на тоталитарния режим и в някои среди продължително време и след неговото падане. Там освен това не се предвиждат никакви мерки за укрепване на изключително слабата и практически недействаща система за защита от дискриминация.

Проблемите на ромите продължават да отсъстват и от всички значими форуми на публична дискусия в българското общество. В електронните медии те са почти изцяло пренебрегнати, а в много от печатните издания при обсъждането им бе нееднократно злоупотребено с расистки стереотипи.

През годината не бе отбелязан никакъв прогрес в отношенията между властите и българските граждани, които се самоопределят като етнически македонци. В края на

май тогавашният премиер Виденов в отговор на депутатски въпрос преутвърди позицията на няколко български правителства, че България няма да изпълни условието на Македония двустранните договори да бъдат съставени на български и македонски език. Той каза, че правителството няма намерение да признае "термина македонски език". Като резултат от подобни нагласи българските граждани с македонско самосъзнание срещнаха редица проблеми при взаимоотношенията си с властите, които в някои случаи доведоха до сериозни нарушения на човешките права (Виж **Свобода на сдружаването и мирното събрание**).

Политическо убежище, права на чужденците, събиране на семейства

На фона на продължаващата обща криза на законността в България не правят изключение и институциите, които би трябвало да гарантират законността и съблюдаването на правата на търсещите убежище, бежанците и чужденците. През октомври бяха проведени първите съдебни заседания за обжалването на откази за даване на бежански статут от Националното бюро за териториално убежище и бежанци (НБТУБ) от влизането в действие на процедурата за предоставяне на статут през 1994 г. БХК оказва правна помощ при обжалването. Оказа се, че дори съдийските състави са в неведение за съществуването на Наредбата за предоставяне и регламентиране на статута на бежанците. Преписката по делата изобщо не бе четена предварително от съдиите. Отказите породиха и допълнителния проблем с търсещите убежище, на които е отказан бежански статут, но и връщането им е невъзможно поради реално съществуващи заплахи за тяхната сигурност в страните, от които идват.

Друг основен проблем е липсата на информираност относно бежанските въпроси у повечето държавни органи, които се занимават с чужди граждани в България. При повечето от контактите, осъществени от офиса на Върховния комисар за бежанците на ООН и от Проекта за правна и социална защита на бежанците на БХК се оказа, че държавните институции работят само със Закона за пребиваване на чужденците и не знаят за съществуването на Наредбата за предоставяне и регламентиране на статута на бежанците.

Обезпокояваща е мудността на държавната бюрократична машина при даване на бежански статут. В началото на 1997 г. само 209 човека са получили такъв статут (от 1585 кандидати, регистрацията на които започна още в 1993 г.). За някои случаи процедурата трае вече три години. Първите документи, удостоверяващи бежански статут бяха получени едва през февруари 1997 г. Липсата на такива документи затрудняваше, а много често и правеше невъзможно наемането на работа, сключването на граждански брак, пътуването в страната и чужбина. Все още не е решен въпросът за възможността кандидатите за бежанци да сключват граждански брак, особено на онези от тях, които нямат никакви други документи, освен онези, които са издадени от НБТУБ. Самият процес на регистрация на кандидатите за бежанци среща сериозни препятствия от страна на служителите в НБТУБ. В БХК постъпиха много оплаквания от хора, на които е отказвана регистрация по най-различни и нямащи нищо общо със закона причини. По граничните пунктове, включително на летищата, все още липсват регистрационни пунктове и много често оттам хората се отправят без дори да бъдат изслушани по всички краища на света. Продължава практиката на продължително задържане на хора в транзитните зали с дни, а понякога и със седмици.

Рестриктивните мерки, които през годината правителството предприе за ограничаване потока на мигрантите в страната също се отразиха негативно на бежанците. Докато доскоро България бе една от малкото страни, безпроблемно предоставящи визи на хора от третия свят, сега се наблюдава тенденция за недопускане в страната дори на онези, които имат истинска нужда от убежище.

Като положителен момент може да се отбележи подобряването на диалога между неправителствените организации и държавните бежански организации. Идеите и работата на неправителствените организации послужиха като катализатор за подобряване работата на НБТУБ.

В резултат от усилията на БХК бяха постигнати и известни резултати в интегрирането на бежанците в българското общество. На фона на липсата в България на достатъчно информация за бежанците, положителен се оказа опитът за издаване на бюлетина на БХК "Бежанците - днес и утре". Там наред с ценната информация, насочена към търсещите политическо убежище и бежанците, те самите намериха възможност да запознаят обществото с проблемите си.

През годината не липсваха останали ненаказани от органите на реда изстъпления на расистки групи от типа на "бръснатите глави" и други срещу бежанци, кандидати за убежище и цветнокожи чужденци. В един от нашумелите инциденти през януари "бръснати глави" нападнаха и пребиха по очевидно расистки мотиви първия секретар на посолството на Китай в България. В няколко други случая нападенията на расистки групи доведоха до тежки наранявания на чужди граждани и не бяха адекватно разследвани от органите на реда. В БХК има информация и за случаи на расистки мотивиран полицейски произвол. Особено тежко е положението на африканците. Те страдат не само от незаконна употреба на сила, но и от по-прикрити форми на расова дискриминация на пазара на труда - отказва им се работа независимо от квалификацията, която притежават поради цвета на кожата им. А в случаите, когато намерят някаква работа, те са принудени да дават част от заработеното на останалите работници, за да не бъдат изгонени.

Свобода на придвижването

През годината не бяха регистрирани никакви ограничения за свободното придвижване на българските граждани вътре в страната. Но техните възможности да пътуват в много, главно европейски страни, продължават да бъдат сериозно ограничени от суровия визов режим, който те са наложили. Както в предишните години, така и през 1996 г. вземането на виза, особено за големите европейски страни, включва изтощителна по своята продължителност процедура, изискваща много време, нерви и материални ресурси.

Свободни и честни избори

На 27 октомври и на 3 ноември бяха проведени двата тура на редовните избори за Президент на България. Те бяха убедително спечелени от кандидата на опозицията, г-н Петър Стоянов, който през януари 1997 г. встъпи в длъжност и бяха признати за свободни и честни както от вътрешните, така и от международните наблюдатели, включително от мисията на ОССЕ.

Върху написването на този доклад работиха Емил Коен, Йонко Грозев, Таня Маринчешка, Юлиана Методиева. В него бяха използвани материали на Фондация "Толерантност" и Проект "Права на човека. Окончателната редакция е на Красимир Кънев.